

Białystok, 21 czerwca 2021 r.

**Sprawozdanie z wizyty studyjnej w ramach projektu „Zabytki i miejsca pamięci.
Województwo podlaskie cz. 1”. Augustów 19-20 czerwca 2021 r.**

W dniach 19-20 czerwca odbyła się druga wizyta studyjna w ramach realizowanego projektu pt. „Zabytki i miejsca pamięci. Województwo podlaskie cz. 1”. Wyjazd miał na celu przybliżenie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego Augustowa i okolic, rozpoznanie unikatowych w skali kraju zabytków tego obszaru, a także miejsc pamięci i osób związanych z tą częścią woj. podlaskiego.

Dwudniowe spotkanie rozpoczęło się warsztatami prowadzonymi przez jedną z osób zaangażowanych w realizację projektu mgr Justynę Zajko-Czochańską. Wystąpienie stanowiło merytoryczne wprowadzanie do wizyty studyjnej oraz zapoznanie z miejscami poznawanymi podczas dwudniowych spotkań warsztatowych. Na wstępie przybliżono historię miasta Augustowa, która sięga około 1557 roku i związana była z osobą króla Zygmuntem II Augusta. W związku z rozbudową miasta wokół rynku oraz wzdłuż linii wodnej stary układ ulic został uznany za zabytek urbanistyczny (układ przestrzenny). Ów układ wykształcony w okresie XVI-XIX wieku należy do cennych zabytków z zakresu historycznych założeń urbanistycznych miast Polski północno-wschodniej. Został wpisany do rejestru zabytków 13 listopada 1980 roku, a decyzja wpisu obejmuje część układu urbanistycznego ograniczony: rzeką Nettą - od północnego - wschodu, południową pierzeją ul. 1-go Maja, ul. Świerczewskiego i Rajgrodzką - od południowego zachodu, ul. Wiejską i Dąbrowskiego - od północnego zachodu, linią prowadzoną prostopadle od Kanału Augustowskiego do ul. Prądyńskiego¹. Poza układem urbanistycznym miasta zostały zaprezentowane zabytki indywidualnie wpisane do rejestru zabytków położone na terenie miasta. Wśród nich omówiono obiekty sakralne, świeckie, a także zabudowę mieszkaniową.

Jako pierwszy został omówiony Kanał Augustowski - unikatowe w skali europejskiej dzieło budownictwa wodnego z pierwszej połowy XIX wieku. Głównym inicjatorem budowy kanału był Ksawery Drucki-Lubecki, projekt wykonał zaś Ignacy Prądyński. Rozpoczęcie

¹ Archiwum WUOZ w Białymstoku, *Decyzja o wpisie do rejestru zabytków z dn. 13.11.1980 r.*

budowy kanału nastąpiło w 1825 roku, zaś w 1830 roku oddano go częściowo do eksploatacji. Ostatecznie budowę kanału zakończono w 1939 roku. Większego znaczenia gospodarczego Kanał Augustowski nigdy nie uzyskał. W okresie I i II wojny światowej, w wyniku działań wojennych, został poważnie uszkodzony. Po II wojnie światowej kanał i obiekty kanału odbudowano i wyremontowano². Droga wodna położona na terytorium dwóch państw: Polski i Białorusi, o długości 101,2 km została wpisana do rejestru zabytków jako zabytek techniki w 1968 roku oraz drugą decyzją w 1979 roku³. Rangę pomnika historii Kanał Augustowski uzyskał w 2007 roku na mocy Rozporządzenia Prezydenta RP⁴.

Drugim szerzej zaprezentowanym obiektem był Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie jako jeden z przykładów sakralnego zabytku Augustowa. Przedstawiono historię obiektu, która sięga 1906 roku. Świątynia wybudowana według projektu Adama Piotrowskiego w stylu neoromańskim zniszczona przez Niemców, została odbudowana w 1947 roku⁵. Ze względu na interesujący przykład monumentalnej architektury sakralnej kościół w 1987 roku został wpisany do rejestru zabytków⁶.

Szczegółowo omówiono także Sanktuarium Matki Bożej Studzienicznej. przybliżono historię jego powstania, która związana była z osiedleniem się na wyspie pustelnika (prawdopodobnie zakonnika kamedulskiego) i obecnością tam obrazu Matki Bożej. Wskazane zostały obiekty znajdujące się na terenie Sanktuarium tj. Kaplica pw. Matki Boskiej Studzienicznej wraz z mieszczącym się wewnątrz obrazem Matki Bożej Studzieniczańskiej (XVIII-wieczna kopia obrazu jasnogórskiego) oraz Kościół pw. Matki Bożej Szkaplerznej. Nieodłącznym elementem w prezentowaniu znaczenia wyżej wspomnianego miejsca była osoba Papieża Jana Pawła II. Ojciec Święty podczas pielgrzymki w 1999 roku przyплыł statkiem by pomodlić się przy Obrazie Matki Bożej. Upamiętnieniem wizyty Papieża jest jego pomnik projektu Czesława Dźwigaja wybudowany w tym miejscu w 2000 roku. Widnieją tam znamienne słowa, umieszczone na tablicy pamiątkowej pod pomnikiem, wypowiedziane przez

² WUOZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna nr 1347, *Zespół Kanału Augustowskiego*, oprac. A. Żywiczyński, sierpień 1994r.; WUOZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna nr 1348, *Kanał Augustowski*, oprac. J. Mackiewicz, wrzesień 1978 r. Szerzej: *Pomniki historii. Najcenniejsze obiekty i zespoły zabytkowe w Polsce*, Warszawa 2019, s. 259; M. Świątkowski, *Kanał Augustowski*, [w:] „100 Pomników Historii”, Warszawa 2018, s. 129-131.

³ Archiwum WUOZ w Białymstoku, *Decyzja o wpisie do rejestru zabytków z dn. 23 października 1968 roku*; Archiwum WUOZ w Białymstoku, *Decyzja o wpisie do rejestru zabytków z dn. 9 lutego 1979 roku*.

⁴ *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii "Kanał Augustowski"*, Dz.U. 2007 nr 86 poz. 572; Szerzej: <http://wuz.bialystok.pl/kanal-augustowski/>, dostęp: 18.06.2021r.

⁵ WUOZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna nr 18, *Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa i Św. Bartłomieja*, oprac. A. Oleszczuk, wrzesień 1986r.

⁶ Archiwum WUOZ w Białymstoku, *Decyzja o wpisie do rejestru zabytków z dn. 25.02.1987r.*

Jana Pawła II - *Byłem tu wiele razy, ale jako papież po raz pierwszy i chyba ostatni* umieszczono⁷.

Zwieńczeniem pierwszego dnia warsztatów było udanie się do wspomnianego Sanktuarium. Uczestnicy mieli okazję zwiedzenia obiektu, a dodatkowo podziwiania walorów przyrodniczych malowniczo sytuowanych na wyspie zabytków oraz miejsca pamięci Jana Pawła II. Ksiądz Proboszcz i Kustosz tamtejszego Sanktuarium - Wojciech Jacek Stokłosa przybliżył uczestnikom dzieje Parafii i obiektów z nią związanych, a także dał świadectwo wyjątkowej majestatyczności tego miejsca.

Drugi dzień wizyty studyjnej poświęcony był poznawaniu prezentowanych i omawianych pierwszego dnia zabytków miasta Augustowa i miejsca pamięci związanego z Obławą Augustowską. Zwiedzanie rozpoczęło od Kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, następnie ulicami miasta udano się na piątą śluzę Kanału - śluzę Augustów i docierając następnie na Rynek Zygmunta Augusta. Po obiedzie uczestnicy udali się do miejscowości Giby, w której znajduje się Pomnik Ofiar Obławy Augustowskiej. Przestrzenna instalacja projektu Andrzeja Strumiłły upamiętnia ofiary lipca 1945 roku. Zbrodnie dokonana przez wojska NKWD, oddziały LWP i UB na osobach mających współpracować z polskim podziemiem niepodległościowym zapisała się na kartach polskiej historii jako jedna z najbardziej brutalnych i nie wyjaśnionych operacji związanych z okresem zakończenia II wojny światowej w Europie⁸. Uczestnicy minutą ciszy uczcili pamięć zamordowanych Polaków.

Na zakończenie dwudniowej wizyty studyjnej nastąpiło podsumowanie odwiedzonych miejsc, wymiana spostrzeżeń, przemyśleń oraz refleksji nad dziedzictwem kulturowym, historyczno-zabytkowym Augustowa i okolic, lokalną historią oraz miejscami pamięci osób współtworzących dziedzictwo tego regionu. Podczas wizyty wykonano szeroką dokumentację fotograficzną oraz wizualną w celu utrwalenia ważnych, a zarazem wyjątkowych miejsc Ziemi Augustowskiej.

Sprawozdanie sporządziła
Justyna Zajko-Czochańska

⁷ <http://www.augustow.pl/pl/aktualnosc/czy-wiesz-ze-czyli-ciekawostki-o-wizycie-papieza-jana-pawla-ii-w-augustowie>, dostęp: 18.06.2021r.

⁸ <http://oblawaaugustowska.pl/>, dostęp: 18.06.2021; <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/30481.giby-pomnik-ofiar-oblawy-augustowskiej-1945-r-.html>, dostęp: 18.06.2021.